

O'QUVCHI YOSHLARNING MAFKURAVIY XURUJLARGA QARSHI KURASHISHDA MILLIY GO'YA VA MAFKURALARNING O'RNI

Lapasov Muxammadsodiq Akramjom o'g'li

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi Islomshunoslik yo'nalishi talabasi

Ma'lumki, barcha davrlarda ham o'qitish mazmuni, ta'lim tizimi ijtimoiy taraqqiyot bilan o'zaro muvofiqlikda rivojlanib kelgan. Jamiyat taraqqiyotidagi ijtimoiy o'zgarishlarning barchasi muayyan darajada ta'lim mazmunida o'z aksini topadi. Buni ilm-fan sohalaridagi o'zgarishlarning o'qitish jarayoniga tatbiqi misolida ham ko'rish mumkin. Bugungi kunda ta'lim muassasalarida asrlar davomida insoniyat tomonidan asoslangan ilmiy bilimlardan yosh avlodni xabardor etish maqsadida tizimli, izchil, uzluksiz va albatta, maqsadga muvofiq ravishda pedagogik faoliyat olib boriladi. XX asrda texnika va texnologiya sohalarining jadal rivojlanishi esa ijtimoiy, iqtisodiy hamda madaniy o'zgarishlar, ilm-fan, texnika va texnologiya yutuqlarini ta'lim mazmuniga singdirishda peshqadamlikka erishildi. Agarda ta'lim jarayonida o'tgan asrning 30-yillarida pedagogik texnika sifatida usul va vositalar qo'llanilgan bo'lsa, 50-yillarda ta'lim jarayonini texnik vositalar yordamida tashkil etish, 60- yillarda esa o'qitish ishlarini dasturlash an'anasi shakllandi.

Insoniyat tarixi mobaynida turli shakldagi juda ko'plab mafkuralar yaratilgan, behisob ijtimoiy-siyosiy kuchlar o'z g'oyalari va ta'limotlari bilan maydonga chiqqan, maqsad va niyatlariga yetishmoq uchun harakat qilgan. Biz o'quvchi yoshlarning mafkuraviy xurujlarga qarshi kurashishda har qanday mafkurani g'oyalar tizimi sifatida talqin qilar ekanmiz, shuni unutmaslik kerakki, biror bir mafkuraning mohiyatini anglab yetish uchun faqat uning tarkibidagi g'oyalarni tahlil qilishning o'zi yetarli emas. O'tmishda turli kuchlar va guruhlar o'z g'arazli niyatlariga erishish, asl maqsadlarini yashirish uchun yuksak va jozibali g'oyalardan foydalangan. Eng yovuz bosqinchi va eng razil guruhlar ham o'z kirdikorlarini ezgu g'oyalar bilan niqoblashga uringan. Demak, mafkuraning mohiyati faqat uning asosiy g'oyalari vositasida emas, shu g'oyalarga erishish usullari va vositalari, umume'tirof etilgan tamoyillari, ularning aksariyat omma manfaatlariga mosligi orqali ham namoyon bo'ladi. O'zining mudhish talab-ehliyohlari va yovuz niyatlarini boshqa xalqlar hisobiga qondirishni ko'zlab harakat etuvchi mafkuralar halokatga mahkumdur.

Mafkuralar, ma'no-mohiyatiga ko'ra, falsafiy, dunyoviy, diniy va boshqa turli ta'limotlar asosida yaratiladi. Xilma-xil ijtimoiy-siyosiy kuchlar o'z mafkuralarini yaratishda siyosiy g'oyalar bilan birga, diniy oqimlar va ilm-fan yutuqlariga tayanadi, ulardan nazariy asos sifatida foydalanadi. Avvaalambor, o'quvchi yoshlarning mafkuraviy xurujlarga qarshi kurashishda ularga birinchi navbatda mafkuraning falsafiy ildizlari haqida tushuncha berish maqsadga muvofiqdir. Mafkuraviy e'tiqodning shakllanishi o'ziga xos ijtimoiy asos va omillarga bog'liq bo'lib, bunda g'oyalarga, undagi maqsad va orzu-ideallarga ishonch alohida o'rin tutadi. YA'ni, umuman, g'oyalarning haqqoniyligiga va ularning ruyobga chiqishiga bo'lgan ishonch har qanday mafkuraning hamda u bilan bog'liq barcha xususiyatlarning shakllanishida asosiy rol o'ynaydi. SHunga ko'ra, mafkuraviy e'tiqodni

ijtimoiy hayotdagi ob'ektiv va sub'ektiv omillar ta'sirida shakllanadigan, kishilarning ongi va qalbida ma'lum g'oyalar haqidagi bilimtasavvurlarga asoslangan hamda ana shu g'oyalarni ruyobga chiqarishga bo'lgan mustahkam ishonchdan iborat ruhiy-ma'naviy hodisa sifatida ta'riflash mumkin. Mafkuraviy e'tiqod o'ziga xos tarzda, turli bosqich, daraja va ko'lamlarda, ijtimoiy ong va ruhiyat bilan uzviy bog'liq holda shakllanib, rivojlanadi. Ijtimoiy ong va ruhiyat mafkuraviy e'tiqodning individual va ijtimoiy darajalarda, faolkonstruktiv yoki passiv-konservativ xarakterda rivojlanishini belgilaydi. SHunga ko'ra kishilardagi g'oyaviy bilim-tasavvurlar bilan ruhiy-emotsional xislatlarning uyg'unligi mafkuraviy e'tiqodning mazmunida muhim o'rin tutadi. Bu o'rinda mafkuraviy e'tiqodda g'oyaviy bilim emotsional-ruhiy xususiyatlar bilan birlashib, ijtimoiy-ma'naviy ehtiyoj va manfaat talablariga mos keladigan ishonchga aylanadi. Ishonch, shu ehtiyoj-manfaat va amaliy tajribadan kelib chiquvchi maqsad, orzu-intilishlarga nechog'li mos kelishiga qarab e'tiqodga aylanadi, yoki aksincha. Ayni mana shu hol mafkuraviy e'tiqodni va unga asoslangan mafkuraviy immunitetning shakllanib, rivojlanishi hamda ijtimoiy hayotga o'ziga xos ta'sir ko'rsatishida muhim o'rin tutadi. Binobarin, jamiyatdagi umumiy maqsad, orzu- 80 ideallarga va ularni ruyobga chiqarish yo'llariga xalq ishonchini shakllantirish – milliy mafkurani rivojlantirish va undagi g'oyalarni amalga oshirishning muhim shartidir.

Milliy g'oya targ'ibotida maktabning ham o'rni beqiyos. CHunki olti-etti yoshar bola toki mustaqil shaxs sifatida shakllanib, voyaga etkuniga qadar bo'lgan hayotini, asosan, maktabda o'tkazadi. Demak, maktab insondagi qadriyatlar, qarashlar intilish, dunyoqarash va maqsadlar shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Islom Karimov bu borada kollejlarda, maktab va litseylarning ahamiyatini alohida ta'kidlab, «Hozirgi vaqtda O'zbekistonda 550 ming o'qituvchi faoliyat ko'rsatmoqda, ya'ni ziyo tarqatmoqda. Besh milliondan ortiq farzandlarimiz maktablarda, turli bilim yurtlarida ta'lim olmoqda. Ularning tarbiyasi haqida o'ylashimiz, yoshlarimizning baxtli kelajagi uchun qayg'urishimiz, yosh naslimizni g'oya bilan qurollantirishimiz kerakmi-yo'qmi?» degan savolni qo'ygan edi. Masalaning e'tiborli jihati shundaki, maktab bilim berish bilan birga, g'oyaviy tarbiya o'chog'i ham bo'lishi lozim. Insondagi vatanparvarlik, fidoyilik, mehnatsevarlik xislatlari, komil insonga xos bo'lgan boshqa xususiyatlarning qaror topishi uning shaxs sifatida shakllanish jaryoni bilan bir vaqtda kechsa, bu sifatlar uning uchun doimiy qadriyatga aylanishi mumkin. Mafkuraning falsafiy ildizlari falsafa ilmi xulosalariga asoslanishi nazarda tutiladi. Bunga g'arbdagi Uyg'onish davrini hamda o'rta asrlarda o'z milliy davlatchiligini tiklay boshlagan Yevropa xalqlarining har biri o'ziga xos mafkurasini yaratganini misol keltirish mumkin. Mazkur mafkuralar Rim imperiyasi parchalanganidan keyin o'z davlatchiligiga ega bo'lgan xalqlarning o'ziga xos qadriyatlari va mentaliteti zaminida vujudga kelgan milliy falsafalari asosida shakllandi. Shu bois o'sha davrdagi italyan, ingliz, fransuz falsafasi o'zi mansub bo'lgan jamiyatni birlashtirishga xizmat qildi. Shu bilan birga, bu milliy maktablar zaminida vujudga kelgan falsafiy ta'limotlar, ma'rifiy qarashlar insoniyat madaniyati xazinasiga salmoqli hissa bo'lib qo'shildi. Kant, Gegel, Feyerbax kabi mutafakkirlar nomi bilan shuhrat topgan nemis falsafasi xususida ham shunday fikrni aytish mumkin. Jumladan, haqiqiy milliy xususiyatlarga ega bo'lgan Gegel falsafasi Avstriya imperiyasidan ajralib, mustaqillik yo'lini tutgan Pruss monarxiyasining davlat mafkurasiga darajasiga ko'tarilgan edi. Bundan tashqari, o'quvchi yoshlarning

mafkuraviy xurujlarga qarshi kurashishda mafkuraning dunyoviy ildizlari to'g'risida ham tushuncha berishning ahamiyati kattadir.

Milliy g'oyani aholi, ayniqsa, yoshlar ongi va qalbiga singdirish ta'lim tarbiyaning trli uslub, vosita va shakllari orqali amalga oshiriladi. Ular orqali insonlarga to'g'ri yashash, vanparvar bo'lishni va buzg'unchi g'oyalarga murossosizlikni, erkin fikrlashni o'rgatish zarur. Bunday murakkab ishni tashkil etishda har bir ijtimoiy toifa yoki shaxsning individual pedagogik psixologik xususiyatlarini hisobga olish, tarbiyalanuvchiga shaxs sifatida qarashni taqazo etadi.

Mafkuraning dunyoviy ildizlari ma'rifiy dunyoga xos siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy munosabatlar majmuidan iboratdir. Insoniyat asrlar mobaynida bosqichma-bosqich dunyoviylik sari intilib keldi. Umum e'tirof etilgan tamoyillar va qonun ustuvorligi, siyosiy plyuralizm, millatlararo totuvlik, dinlararo bag'rikenglik kabi xususiyatlar dunyoviy jamiyatning asosini tashkil etadi. Bunday jamiyatda insonning haq-huquqlari va erkinliklari, jumladan, vijdon erkinligi ham qonun yo'li bilan kafolatlanadi. Ana shunday jamiyat mafkurasi "Dunyoviylik – dahriylik emas" degan tamoyil asosida rivojlanadi, ya'ni dinning jamiyat hayotida tutgan o'rni va ahamiyatini aslo inkor etmaydi. Inson hayotida ham, jamiyat taraqqiyotida ham g'oyalar muhim o'rin tutadi. Shu ma'noda, insoniyat tarixi – g'oyalar tarixidir. Xo'sh, g'oya nima, nega unga bu qadar katta e'tibor va ahamiyat beriladi? Nima uchun biz o'quvchi yoshlarning mafkuraviy xurujlarga qarshi kurashishda g'oyaga murojaat qilamiz? Ma'lumki, har qanday millat va xalq, har qanday ijtimoiy tuzum va davlat muayyan bir tamoyillar va qadriyatlar asosida hayot kechiradi hamda o'z manfaatlari, maqsad-muddolari, orzu-intilishlarini ko'zlab harakat qiladi. Ular hayotdagi ma'lum bir mafkuraga tayanadi. Inson tafakkuri voqelikni idrok etish mobaynida turli fikrlar, qarashlar, g'oyalar va ta'limotlar yaratadi. G'oyalar ham inson tafakkurining mahsulidir. Lekin tafakkur yaratgan har qanday fikr yoki qarash, mulohaza yoki nuqtai nazar g'oya bo'la olmaydi. Faqat eng kuchli, ta'sirchan, zalvorli fikrlargina g'oya bo'la olishi mumkin. Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, o'quvchi yoshlarning mafkuraviy xurujlarga qarshi kurashishda o'z oldiga qo'ygan maqsadi, qanday jamiyat qurmoqchi ekani, bunga qanday yo'llar va vositalar bilan erishmoqchi bo'layotgani haqidagi bunyodkor g'oyalar tizimini singdirishimiz maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Alimardonov T. Siyosat va axloq muvozanati. –T.: Yangi asr avlodi, 2011.
2. Paxrutdinov Sh. Barqaror taraqqiyot va rahbar ma'suliyati. – Toshkent: Akademiya, 2011.
3. Jo'raev T., Paxrutdinov Sh. Dunyoviy davlatchilik va siyosiydashgan diniylik. – Toshkent: Akademiya, 2008.
4. Ravshanov F. Milliy rahbarshunoslik: tarix va tajriba. –T.: Akademiya, 2007.